

UMETNOST.

BRATA KRALJA.

Ali je umetnost akt volje ali spontan, neposreden izraz notranjega doživetja? Ali je ona imitacija narave ali samostojno ustvarja poleg nje po lastnih zakonih? Kakšna je njena funkcija v življenju kultur in človeštva sploh, kaj je ona za posameznika, v čem je njeno bistvo? — Ta in podobna vprašanja nam silijo pod peró, če govorimo o umetnosti bratov Kraljev ali moderni umetnosti sploh. Našim prednikom se je zdelo v teh ozirih vse jasno, mi pa se mučimo s temi vprašanji toliko, da nam je zagrenjeno uživanje nove umetnosti sploh.

Gótovo je najprej, da tiči korén umetnosti kake generacije ali dobe globlje kakor v volji posameznega umetnika, ali v okviru njegove ustvarjajoče možnosti; zakaj duševni obraz dobe odseva iz umetnosti vsakega posameznika in to prav tako duševni obraz tistih, ki jo uživajo in ustvarjajo kakor onih, ki so malomarni napram nji.

Čudno mnogolično nam odseva ta obraz iz umetnosti bratov Kraljev: enkrat je mil kakor zvok narodne pesmi, potem plah, kakor je plaha misel mladega človeka na smrt, potem grenák in skoro oduren, — da se začudeni vprašujemo, če naj je to res tudi naš obraz. Brez reda, brez orientacije se nam zdi njihova umetnost véasih; če pa jo bližje pogledamo, vidimo, da je red v nji, da je strogo premišljena in je opredelila ali vsaj opredeljuje svoje stališče na vse strani. Kdor opazuje njuno delo od razstave do razstave, vidi, kako gradita v etapah svojo umetnost, o kateri sta si ustvarila neki idealen pojem, ki jima mogoče ni prišel prav jasno do zavesti, a mu gresta nasproti z nujnostjo mladostne brsti, ki požene v evet in sad samo iz občutja polne stvariteljske sile. Človeku se zdi véasih, ko opazuje, kako gresta svojo pot brez ozira na zahteve in potrebe občinstva, da mislita véčno živeti in se v svojem mladostnem zaletu ne zavedata, da preži neprestano nad življenjem človekovim smrt, ki lahko vsak trenutek onemogoči ustvaritev tistega velikega dela, za katero naj bi bilo vse življenje in delo samo priprava.

Njihova umetniška pot je utemeljena na tradiciji in na volji po novi kulturni obliki. Vendar ta tradicija ni toliko tradicija slovenskega impresionizma, ki je njun neposredni predhodnik, kolikor tradicija prirojene slovenske nadarjenosti, ki ustvarja v ljudski umetnosti. S to imata vse-kakor več sorodnega kakor z rutinirano umetnostjo naše preteklosti. Borba za takozv. ekspresionistično, dinamično obliko je značilna za nju in je vzrok največ nesporazumljenje med njima in občinstvom. Nič manj značilna pa ni njuna borba za vsebino, katero brata sama označujeta kot »notranje življenje« umetnine v nasprotju z literarnostjo. Njun ideal je: Ekspresionizmu vsebine odgovarjaj dinamičnost oblike! Neka gotova težnja po kubičnosti in primitivizmu pa je v novi umetnosti skoro neizbežna in se mi zdi bolj

davek duhu časa, kakor nujnost. Sugestija modrih oblik se zdi tudi v umetnosti nepreodoljiva.

Dela, ki jih priobčujemo v današnji številki, so po večini izmed najnovejšega, kar sta ustvarila. Snemanje s Križa, Zadnja večerja, Oznanjenje, Kristus pridigar in Madona so že znana z razstav. Označujejo naj zadnjo stopinjo v njihovem razvoju pred deli, ki sta jih izvršila zadnjo zimo. Vsebinsko in formalno sta se ta čas koncentrirala. Obe osnovni plati umetniškega dela si postajata vedno bolj adekvatni. Že v Oznanjenju je kljub koloristični ubožnosti struna zazvenela in je to nedvomno delo velike sugestivne lepote. Tonetova »Zapuščena«, ki je ni med reproduciranimi, je istotako delo velike poezije. Drama Judove izdaje je v Tonetovi sliki skoroda že borba abstraktnih sil: kot močen klicaj je dogodek izražen v poljubu obeh glav v sredi, roke govore energično, branijo in vdajajo se obenem in kot da je ena dvignjena k daritvi; sence ozadja pa so se razdelile v konturah, bežečih na obe strani, da je osamljenost trenutka, ko so najzvestejši strahopetno zapustili učitelja, tem učinkovitejša. Taka sila je mogoča le iz silne vizije in močnega občutja dinamike dogodka.

Religioznost je, ki jo brata Kralja doživljata posebno globoko in jima je neizčrpen vir vedno novih srečnih impulzov. Zanimivo je, da njuna umetnost skoro ne pozna erotičnosti, vsaj ne v tradicionalnih oblikah. Med deli, ki so nastala zadnjo zimo, pa je domača zemlja posebno v Francetovih delih močno stopila na plan. Poletje, Jajčarice in posebno Slovenska vas, ki se je, žal, ni posrečilo reproducirati, so dela te vrste. Religioznost je glavni tema te zadnje slike, ki naj bi bila sinteza naše narodne psihe. Monumentalizacija dela in trpljenja našega ljudstva, kjer so voli in ljudje nerazdružna delavna enota, se je dobro posrečila Tonetu v Težakah.

Zdaj enkrat je pri Kraljih nedvomno problem vsebine v ospredju. Načenjata ga po naše, ne samo z domačimi motivi, ampak toliko samostojno, kolikor se sploh dá govoriti o samostojnosti pri umetniških pojavih, zakaj umetnost kake dobe je kakor reka, ki vse zalije in umetniki zajemajo iz nje, kakor dopušča njihova individualna kapaciteta. Pri Kraljih je ta kapaciteta velika.

Pri njih je umetnost neposredni izraz doživetja po svoji vsebini, a nič manj akt volje po svoji formi, za katero se borita kakor se težak bori za plod svojega dela. Njena funkcija je za enkrat v prvi vrsti akt individualne izpopolnitve, da bi postala v popolnejši obliki faktor življenja in napredka naroda in družbe. Ustvarja pa po lastnih zakonih, pač s pomočjo naravnih oblik, ki jih pa ureja in oblikuje dinamika »notranjega življenja«.

Umetnost, ki grebe najprej v človeka in je v prvi vrsti zanj in za njegovo osebno izpopolnitev, a priori ne more biti popularna, ker je predvsem dokument, faktor pa bo postala, kadar bo na mesto borbe stopilo ugotavljanje, na mesto smotra individualne izpopolnitve družabni pomen.

Fr. Stelè.